

BIJLAGE XVI. VAN SDAP TOT PVDA. ONDERZOEKSCHEMA, OPGESTELD DOOR
S.G. STEFFENSEN

Probleemstelling: een analyse van de achtergronden die leidden tot het besluit van februari 1946 van de SDAP om mee te doen aan de oprichting van de PvdA. Dit gezien in het kader van de 'doorbraakbeweging' aan het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Toelichting probleemstelling: De probleemstelling moet in een ruim verband worden gezien. Het gaat niet alleen om de besluitvorming in de jaren 1945 en 1946, maar ook om de diepere achtergronden, die aan deze besluitvorming ten grondslag lagen en die deels gezocht moeten worden in de vooroorlogse ontwikkeling van de SDAP.

Indeling van de hoofdstukken:

(concept)

1 Inleiding: een uiteenzetting van de probleemstelling, verantwoording van de bronnen en de literatuur.

2 Een korte uiteenzetting over de machtspositie van het hoofdbestuur en de verstrekkende bevoegdheden die hij in de dertiger jaren verwierf.

3 De ontwikkeling in de jaren dertig

Deze paragraaf handelt over de geringe kiezersaansluiting bij de SDAP wegens de indeling van de Nederlandse maatschappij in partijgroepen naar levensbeschouwing. Het hoofdstuk beschrijft de generatiewisseling in het hoofdbestuur en de konsekventies hiervan, o.a. de poging van de SDAP om een andere houding aan te nemen ten opzichte van een aantal vitale kwesties zoals: democratie, defensie, koningshuis, de nationale erfenis en regeringsdeelname. Grote nadruk zal gelegd worden op de verschillen die naar voren kwamen bij de voorbereiding van het nieuwe beginselprogramma: een programma dat voor sommigen te ver ging, voor anderen niet ver genoeg. Het nieuwe beginselprogramma moet dan ook gezien worden als een compromisprogramma. Een voorbeeld hiervan zien we als we de activiteiten beschouwen die Banning en Brugmans tijdens de oorlog ontwikkelden met betrekking tot de voorbereiding van de NVB. Vervolgens wordt de afwijzende houding van de SDAP jegens de kommunisten en de nationaal-socialisten geschetst.

4 De kabinetsformatie van 1939 en de regeringsdeelname van de SDAP versterkte het zelfvertrouwen van de partij en was een stap op weg naar een grotere integratie. Beschreven wordt de discussie in de partij over deze formatie.

5 Met de bezetting van Nederland stond de partij voor de vraag in hoeverre zij haar werkzaamheden onder de nieuwe omstandigheden kon voortzetten. De

leiders van de partij probeerden in eerste instantie de regering naar Londen te volgen. Dit gelukte alleen Alberda en Van der Tempel, daar zij leden van de regering waren. Vorrink en Drees werden gedwongen te blijven. Onder leiding van Drees begonnen zes partijen onderhandelingen over de oprichting van een nationaal front.

5.1 Beschreven worden de onderhandelingen rond de oprichting van een nationaal front met de politieke partijen als leiders. Daarnaast, hoe deze onderhandelingen zich uitbreidden tot het tevens omvatten van een groep niet-politieke personen, wier nauwe contact met de Duitsers, gedeeltelijk achter de rug van de politieke partijen om, er toe leidden dat de onderhandelingen op niets uitliepen. Hierna werd de Nederlandse Unie opgericht buiten de politieke partijen om. Beschreven wordt de verhouding van de verschillende partijen tot de Nederlandse Unie. In het bijzonder wordt de nadruk gelegd op het lidmaatschap van vooraanstaande SDAP-ers en de oorzaak van hun toetreden tot de Unie, gezien in relatie tot de discussie over de wens van de SDAP een bredere basis te bereiken. Deze SDAP-ers behoorden niet tot de arbeidersklasse, maar vormden een groep die reeds voor de oorlog nauwe relaties onderhield met kringen buiten de SDAP (o.a. met Eenheid door Democratie).

5.2 De SDAP-ers, die lid van de Nederlandse Unie waren, werkten na de opheffing hiervan verder samen met andere vroegere leden en niet-leden van de Unie. Deze samenwerking vond gedeeltelijk plaats in het gijzelaarskamp Beekvliet in St. Michielsgestel, waar het initiatief werd genomen tot de oprichting van een Nederlandse Volksbeweging na de oorlog. Beschreven worden o.a. de gedachten die deze groep ontvouwde met betrekking tot de vorming van een brede personalistische socialistische partij na de oorlog. Vervolgens wordt beschreven in hoeverre het hoofdbestuur van de SDAP op de hoogte was van de activiteiten van de Je Maintiendrai-Groep.

6 De SDAP en haar verhouding tot Rost van Tonningen. Dit hoofdstuk behandelt de poging van de Duitsers de socialistische organisatie, inclusief de met de SDAP verbonden organisaties (NVV, pers, radio en de culturele organen) over te nemen. Het aksent wordt gelegd op de verschillen die tot uitdrukking kwamen tussen de leiding van de partij en de nevenorganisaties, voor wat betreft de betekenis die ze hechtten aan het behoud van het sociaal-democratische apparaat. De houding van het NVV is van betekenis voor het begrijpen van het succes dat de EVC kreeg in de zomer van 1945. Dit was van betekenis voor de verhouding SDAP-NVV.

6.1 De SDAP besloot in de zomer van 1940 officieel de partij op te hef-

fen wegens de druk van Duitse zijde. Het hoofdbestuur had evenwel illegale bijeenkomsten gedurende de gehele oorlog. Er heerste onenigheid over de vraag hoe de partij kon deelnemen aan de strijd tegen de bezettende macht. Vorrink wilde de partijorganisatie gebruiken. Drees, samen met de meerderheid van het PB, meende dat dit te riskant was. Het resultaat hiervan was dat Vorrink cs. deelnamen aan de direkte strijd, terwijl Drees hoofdzakelijk heeft deelgenomen aan de politieke illegaliteit.

6.1.1 Beschreven wordt de politieke arbeid van W. Drees; aan de ene kant zijn werk binnen de partij en aan de andere kant zijn werk in verschillende comités. Dit houdt o.m. in een beschrijving hoe Drees' positie binnen de partij gedurende de oorlog versterkt werd door de arrestatie van Vorrink en Wiardi Beckman en door de afwezigheid van Alberda. Vervolgens hoe Drees ook buiten de partij een steeds meer vooraanstaande plaats ging innemen.

6.1.2 Hierin wordt het werk van Vorrink en Wiardi Beckman binnen de Paroolgroep beschreven. De achtergrond voor de breuk met Het Parool alsmede Vorrinks verdere werkzaamheden tot aan zijn arrestatie. Hierbij hoort een verslag van Vorrinks pogingen de partij te gebruiken in het verzet.

7 De discussie van de jaren dertig betreffende de toekomst van de partij werd gedurende de oorlog voortgezet. Deze discussie vond plaats zowel binnen als buiten de partij. Het hoofdstuk geeft een overzicht van het debat en poogt de weerklank aan te geven van de individuele gezichtspunten binnen de partij. De belangrijkste vraag is in hoeverre de partij direkt na de bevrijding weer zou worden opgericht en zo ja, in welke vorm dat zou moeten gebeuren.

8 Bij de bevrijding van de zuidelijke provincies in 1944 deed zich de mogelijkheid voor de partij weer op te richten. Men besloot evenwel de kapitulatie in de noordelijke provincies af te wachten. Daar dit tegen de verwachting in niet gebeurde aan het eind van 1944, werd er op 14 januari 1945 een sociaal-democratische vereniging, als Centrum voor meningsvorming en studie, voor bevrijd gebied opgericht. In deze vereniging werd een felle discussie gevoerd tussen de vernieuwers (met o.a. Thomassen en Brugmans) en degenen die de SDAP niet wilden prijsgeven (o.a. Donker). De strijd tussen deze twee groepen wordt beschreven, alsmede de verschillende activiteiten van deze groepen en hun verbandingen met groepen buiten de partij.

9 Op 24 mei 1945 werd de NVB opgericht met Schermerhorn als voorzitter.

Verschillende SDAP-ers waren mede-ondertekenaars van de oprichtings-resolutie. Het hoofdbestuur van de SDAP stelde zich nogal sceptisch op tegenover de NVB en verwachtte niet veel van de NVB. Ondertussen formeerden Drees en Schermerhorn een nieuwe regering, die in meerderheid bestond uit NVB-ers en SDAP-ers. De konsekwentie hiervan was een zekere samenwerking tussen SDAP en NVB op regeringsniveau. Beschreven wordt de oprichting van de NVB en de reacties daarop van de SDAP. Vervolgens komt de kabinetsformatie ter sprake.

10 Na de bevrijding werd de SDAP snel weer opgericht. Hiermee werd de lijn van het hoofdbestuur en van Drees doorgevoerd. De partij verklaarde zich bereid de SDAP op bredere basis te grondvesten, maar in de leidende kringen rond het hoofdbestuur betekende dit slechts dat buitenstaanders zich bij de partij behoorden te voegen. De partij voelde haar positie versterkt door de deelname aan de regering en het vooruitzicht dat een deel van het SDAP-programma doorgevoerd zou worden. Een fusie met de kommunisten was bij voorbaat uitgesloten, niet in het minst door hun werk in de EVC. Van de kant van de NVB kwamen scherpe aanvallen op de partij; toch kwam het op 28 augustus 1945 tot een ontmoeting tussen SDAP en NVB. De SDAP was van mening dat een samenwerking niet de hele NVB kon omvatten. De heroprichting van de partij wordt beschreven, evenals de in de zomer van 1945 bestaande perspectieven voor samenwerking met andere partijen en groepen.

11 Geeft een analyse van de overwegingen binnen de SDAP (hoofdbestuur) over de kwestie om tot een nieuwe partijvorming te komen, met name in de periode van augustus tot oktober 1945. Behandeld worden de voortgezette onderhandelingen met de NVB en het toetreden van de partij tot een door de NVB opgerichte Politieke Studie Commissie, die bestond uit delegaties van SDAP, CDU, VDB en een aantal politieke groeperingen zonder partijverband. Tenslotte iets over de onderhandelingen in deze commissie.

11.1 De onderhandelingen in de Politieke Studie Commissie leidden tot de oprichting van de Partij van de Arbeid in februari 1946. Het hoofdstuk vergelijkt de nieuwe partij (PvdA) met de dan opgeheven SDAP.

12 De verkiezingen in 1946 brachten de PvdA niet het aantal zetels dat de fuserende partijen voor de oorlog hadden bezet. De oorzaken voor dit geringe resultaat worden geanalyseerd.

13 Konklusie.